

Pârvu Boerescu

PROPUNERI ȘI ARGUMENTE PENTRU REVIZUIREA UNOR ETIMOLOGII DIN *DEX* / *DLR* / *DEXI*

Articolul de față reprezintă un rezumat, ordonat alfabetic, al cercetărilor mele etimologice. Contribuțiile publicate până acum sunt semnalate cu numele meu și cu o scurtă trimitere bibliografică. Soluțiile și argumentele etimologice noi, nepublicate, pe care le propun în acest articol sunt însoțite de sigla (P.B.). Mă refer în special la cuvintele *abur*, *abura*², *aburca*, *aprig*, *arătos*, *beci*, *bolbora*, *bolborosi*, *boșorog*, *bură*^{1,2}, *burlan*, *cazma*, *cărăbuș*, *cățara*, *căuș*, *cârlan*, *cârlig*, *chiorpeacă*, *chirpici*, *ciocârlie*, *clarinet*, *contrabas*, *cot*², *cotoroage*, *(des)cotorosi*¹, *cunti*, *desfăta*, *desfăida*, *feri*^{1,2}, *glugă*, *guzgan*, *hobaie/ hoban*, *hobâc*, *jupân*, *leu*², *mal*, *mânz*, *mânzat*, *ortoman*, *pitic*, *pururi*, *rânc(aci)*^{1,2}, *râng/ rung*, *scorbura*, *scrob*³, *spăla*, *spânz*^{1,2}, *stârci*^{1,2}, *stingher*, *strañ(u)*, *șontorog*, *șpagă*, *șafandache*, *șcălie*, *șeapă*^{1,2}, *șep*, *urca*. Am considerat util să citez tot aici un mic număr de etimologii publicate de alți autori, prezența acestora justificându-se în articolul meu prin faptul că multe dintre ele mi-au servit drept exemplu sau ca termen de comparație pentru verificarea propriilor mele soluții. Este de la sine înțeles că selectarea acestor etimologii îmi aparține, iar ponderea lor nu reflectă altceva decât interesul pe care acestea mi l-au trezit, în limita posibilităților mele de informare.

În privința etimologiilor din *DEX*, se impun câteva observații de ordin general.

1. Etimonul trebuie să fie tradus, atunci când există o discordanță semantică între cuvântul-titlu și etimonul admis pentru acesta.
2. Ar trebui să fie notată cantitatea vocalică în cuvintele limbii latine, inclusiv, acolo unde este necesar, în formele neatestare reconstruite.
3. La câteva cuvinte străvechi ar trebui să fie notată forma lor reconstruită din latina dunăreană, de exemplu: „**Stână** – Lat. dun. **stana*, cf. ...” etc.
4. Dacă se menține transliterarea cuvintelor din greaca veche sau din neogreacă, ar fi oportun ca literele devenite omofone în greaca modernă să fie notate diferențiat, conform normelor internaționale, în măsura în care acest amănunt poate fi util pentru cercetarea etimologică.
5. Cuvintele albaneze trebuie să fie scrise cu ortografia actuală, care unifică grafic unele particularități fonetice ale dialectului tosc literar în sens etimologic. De exemplu, *bredh*, *bredhi* și nu *breth*; *mëz*, *mëzi* și nu *mës*.
6. Cuvintele turcești trebuie să fie scrise cu ortografia actuală și nu cu transliterările alfabetului arab, anterioare adoptării alfabetului latin în

scrierea limbii turce (vezi, mai jos, unele greșeli din DEX, precum și grafiile din DEXI, MDA sau DLR, Litera L etc., sub influența lucrărilor lui L. Șăineanu și Al. Philippide). De exemplu, *y* are doar valoarea de *iot*, pentru sunetul [î] existând litera specială *ı*, în timp ce *â* are valoarea unui diftong al limbii turce.

7. În limita spațiului tipografic, etimologia directă ar trebui să fie completată, selectiv, cu explicarea originii îndepărtate, ori de câte ori istoria unui cuvânt ar putea contribui la îmbogățirea și la consolidarea culturii generale a cititorului mediu.

În lista care urmează, cuvintele-titlu scrise în întregime cu majuscule sunt cele din DEX. Forma succintă a indicației etimologice, compatibilă cu uzanțele din DEX și DLR, a fost scoasă în evidență, acolo unde este cazul, prin subliniere. Pentru a economisi spațiul acestui articol, unele etimologii mai bune, propuse în DEXI și care nu necesită comentarii, au fost listate separat.

ABATÉSĂ – Din **abate**¹ + suf. *-esă*, cf. fr. *abbé, abbese* (P.B.).

ABDUCTÓR – Din fr. **abducteur**, cf. lat. *abductor* (DEHF, SDEM).

ABECEDĂR – Din lat. **abecedarium**, cf. it. *abecedario*, fr. *abécédaire* (P.B.).

ABILITĂ – Din latina modernă (universitară): **habilitare**, cf. germ. *habilitieren*, it. *abilitare* (P.B.).

ABONAMÉNT – Din fr. **abonnement**, refăcut după vb. *a abona* (P.B.).

ABORIGÉN – Din fr. **aborigène**, cf. it. *aborigeno* (P.B.).

ABRUTIZĂ – Din fr. **abrutir**, adaptat cu suf. *-iza* (P.B.).

ABȚIGUÍ (Var. *abțugui*) [DEXI sensurile **1.-3.**] – Formație expresivă. Deformare din germ. **abziehen, abzog, abgezogen** „a pritoci vinul; a distila, a volatiliza; a scădea (un număr dintr-o sumă)”, cf. germ. **Abzug** „scăzământ, rabat, reținere din salariu” (Gaur, ER, 51).

Abzigui (V. DEXI, s.v. *abțigui*) – Din germ. **absägen** „a tăia o scândură cu fierăstrăul”. Etimologia propusă în DEXI pentru *a abțigui* nu este potrivită decât pentru *a abzigui*, un verb deosebit de cel precedent și care ar trebui să fie glosat separat.

ÁBUR (Var. *abor, abore, abure*) – Probabil lat. pop. ***a(b)bŭlus** (< lat. ***a(l)bŭlus** „(abur, ceață, norișor) alburiu” + ***abbŭl(l)us** „aburul fierbinte” < ***ab-bullăre/-bullire** „(despre apa care fierbe în clocote) a scoate aburi fierbinți”. Cf. alb. *avull* și alb. dial., înv. (gheg) *abull*. Sunetul *-b-* latin intervocalic (nespirantizat) se păstrează în română și albaneză după *a-/o-* și înainte de *-u* posttonic (v. și alb. *rrobull*, r. *aburca, cărăbuș, scrob*³ etc.). Neținând seama de obiecțiile formulate de Marius Sala (IER, 162) etc., mențiunea din DEXI: „cuvânt autohton” reflectă teoriile mai vechi ale cercetătorilor români și străini ai substratului traco-dac, care lasă neexplicate evoluțiile fonetice din limba română (Russu, ER, 245; Brâncuș, VA, 29; Çabej, SE, I, II; Orel, AED, 12). (P.B.)

ABURÁ¹ / ABURÍ¹ (MDA, s. 1–2) – Din **abur**.

ABURÁ² (MDA, s. 3–7; ind. prez. 3. sg.: *ábură*) – Probabil lat. pop. ***a(b)bulare** < ***a(b)bŭlus** „abur”, cf. lat. ***ab-bullāre**, ***abburāre** „a scoate aburi”, cf. it. dial. *abburare* „a da pe dinafară” (despre apa care fierbe), cf. wall. *abur* [*aboûre*] „a clocoti” (REW³, 15 și 1389). Cf. r. *abur*. (P.B.)

ABURCĂ (Var. *burica*, *îmbârca*) – Probabil lat. dun. ***abŭricāre** (*ab-* + **ŭricāre* = **ŭricāre*, cf. lat. cl. *orīrī*), cf. *a urca*. Cf. lat. pop. **ustium* = cl. *ostium* „ușă” etc. Pentru păstrarea lui *b* latin intervocalic înainte de *u* latin, vezi *abur*. Varianta *a burica* provine prin afereză din mai vechiul **aburica(re)*, cf. *ardica/ridica*. Varianta *a îmbârca*, cf. DA, a rezultat din schimbarea de prefix (în urma unei false analize: *a + burca*), prin apropiere de *cârcă*. (P.B.)

ACADEĂ – Din tc. (înv.) **akide** (lit. *akide*) (CADE).

ACĂTĂRII – Probabil din **a + cătare** „ochire, privire” (DA, cf. Philippide, *Pr.*, 89).

ACCÍZ – V. **acciză** etc., cf. DEXI.

ACOMPANIAMENT – Din it. **accompagnamento**, fr. **accompagnement** (P.B.).

ACORDÓR² – Din fr. **accordeur** (fr. *-eur* adaptat în r. *-or*, cf. *actor* etc.).

ADÂNC – Lat. **aduncus** „încovoiat”, cf. lat. arh. (**ad**) **ancus** „idem” (Pușcariu, EW, 25; Rosetti, ILR, 206; REW³, 144, 210a).

ALERGĂ – Lat. pop. ***allargare** sau ***allergare** (< *largus*) (Graur, ER, 54), cf. lat. *allēgāre* „a trimite în misiune” (Ciorănescu, 192) – cf. *eu alergă astăzi calea* „a bate calea” (DA: Biblia, 1688, 171), cf. *alergător* „curier” (Ispirescu), *alergători* (la nuntă) „rude care au misiunea să servească la mese” sau *pocânzi* (DA), *alergături* „mersul în diferite locuri, cu treburi”. Cf. ar. *alāgare*, *adālāgare*, megl. *lāgari* (P.B.).

ALUNGĂ – Lat. pop. ***allongare** (< *longus*), contaminat semantic cu lat. *ēlongāre* „a îndepărta” (cf. REW³, 2853; Ciorănescu, 224; DA. Vezi și CDDE, 1024).

AMANÉT – Din tc. (înv.) **amanet** (lit. *emanet*) (MDA).

ĂPRIG – Probabil lat. **apricus** „expus la soare, încălzit” = „dezmorțit” = „vioi” → „iute” → „nestăpânit” → „violent”, prin contaminare cu (cf.) lat. *Afrīcus* „(vânt) violent [din Africa, aducător de furtuni]” (Tiktin, DRG), posibil apropiat semantic și de (cf.) lat. *asprīs/asper*, cf. *asperum mare* „mare furtunoasă”, *anguis asper siti* „șarpele furios (turbat) de sete”, ap. Guțu, DL-R. (Lat. *apricus* + *Afrīcus* + *asprīs* > **ápricus* ?), cf. fr. *âpre au gain*. V. și Hasdeu, EMR, II, 1355; Ciorănescu, 347. Înrudirea cu lat. *aper* „mistreț” (Tiktin), cu (gr. >) lat. *harpax* „hrăpăreț” (DA) sau cu v. ind. (vedic) *āprá-* „activ, harnic, zelos” (Russu, ER, 251) este mai puțin probabilă. (P.B.)

ARĂTĂ – Lat. pop. (*ap*. Grégoire de Tours, sec. VI, Galia) **ēlitāre** „a face semne (magice)”, „a se manifesta (în exterior) prin semne (bune)” < lat. *litāre* „a avea semne favorabile (din sacrificii)”; (despre victima sacrificiilor:) „a da semne bune” + lat. pop. ***arreptāre** „a acuza, a chema în judecată, a muștra, a învăța” < lat. cl. *arreptum*, v. lat. *arripiere* „a prinde, a acuza etc.”. Cf.

(pop.) *i se arată* „are semne bune”; cf. *acela era arătând lor* [le făcea semne întruna] și *era mut* – Coresi, T, 111^v/1. Vechea etimologie **arrectare* „a îndrepta, a înălța, a ridica” este nepotrivită fonetic (*ct > pt!*) și semantic. (Boerescu, LR 2007/1, 3–14).

ARĂTĂRE s. f. – V. **arăta**, cf. lat. *monstrum, monstrāre* (Boerescu, LR 2007/1, 7).

Arretăre (*Psaltirea Hurmuzachi*, Ps. 149. 7; 17. 36; 118. 6) „muștrare, pedeapsă, învățătură” – Lat. pop. **arreptāre* < lat. cl. *arripio, arripiere, arreptum*. Cf. *a arăta*. (Boerescu, LR, 2007/1, 11–12).

ARĂTÓS – Lat. pop. **elitōsus* „care se manifestă (în exterior) prin semne bune”, cf. lat. cl. *litāre*. Derivatul este de dată latină (târzie), pentru că verbul *a arăta*, lipsit de un determinant, a pierdut sensul latin inițial, cel de „a arăta bine”. Rectificare a părerii exprimate anterior (P.B., cf. Boerescu, LR, 2007/1, 6, 14).

ARCÉR – Lat. dun. **ratiārium (lignum)* „lemn (pietrificat [sic!]) din plute” (prin etimologie populară) < lat. (reg.) **Ratiāria** (*ligna*) „lemne (silicifiate) de Arcer”, cf. (*Colonia*) *Ratiaria*, capitala Daciei Aureliane, r. *Arcer-Palanca*, bg. *Arčăr*, inițial, probabil, locul de comercializare al acestor articole de import, provenite din insula grecească Lesbos. (Boerescu, LR, 2001/5–6, 265–268.)

Ăret – Lat. **hălitus** (Bogrea, DR, I, 1920–1921, 257; Loșonți, SSE, 19–24).

ARȚĂR – Lat. pop. (reg.) **ericiārius* < (*acer*) **ericiārium* < *ericius* „arici (animal, armă de apărare)”, cf. *jugastru* < lat. **jugaster* < *jugum* „jug”; cf. it. *acero riccio* „arțar [arici]”. Numele arțarului pare să fi fost determinat, cel puțin parțial, și de forma ascuțită (zbârlită ca ariciul, cf. fr. *hérissé*) a tăieturilor frunzelor sale. Vezi Pokorny, IEW, I, 20: lat. *acer* „arțar”, care aparține radicalului i.-e. *ak-*, *aker-* „ascuțit” (Boerescu, LR, 2001/5–6, 263–265).

Ateia (Reg.) – Lat. pop. **attiliare* „a decoji, a ajunge la alburn” < lat. *tilia*² „albeț, alburn (strat albicios care, aparent, ‘îmbracă’ trunchiul teiului, după înlăturarea scoarței)” (Boerescu, LR, 2007/4, 400–405).

BALTĂG – Cf. tc. (și cum.) *b a l t a*; cf. tăt. *b a l t a k*.

Barz, -ă adj. (Reg., înv. și dial.: ar., mg. *bardz(u)*, -ă „alb, bălan, pestriț”) – Cuvânt autohton; cf. alb. **i (e) bardh (-ë)** „alb, -ă” (Russu, ER, 260; Brâncuș, VA, 39 etc.). Vezi și Orel AED, 17: «Din PALb. **bardza*, continuând pe **bhorəĝo-*, un derivat al i.-e. **bherəĝ-* „a străluci, alb”,... cf. got. *bairhts* „lumină strălucire”, lituan. *bėržas* „mesteacăn alb” [etc.]. PALb. **bardza* este deosebit de apropiat de skt. *bhārga-* „strălucire”, cu o dezvoltare neregulată a lui **-ĝ-*»

BĂRZĂ – Lat. dun. **bardza*, cf. adj. (autoh.) *bardză* „albă etc.”; cf. alb. **(e) bardhë** „albă”. V. și Hasdeu, EMR, III, 2522 (1976, 216): tr./celt. **bard* + lat. *ardea*). Cuvântul este foarte probabil o creație a latinei dunărene: adjectivul autohton (fem.) **berza* (v. pl. *berze* și n. top. dac *Bersobis*) a fost

specializat semantic pentru a denumi o pasăre albă, probabil influențat de paronimul lat. *ardea* „bâtlan” (P.B.). V. și sp. *garza* „stârc, bâtlan”, sp. *garzo* „albăstrui” (REW³, 619). Cf. subst. alb. *bardhë* „oaie, capră albă” etc. V. alb. *lejlek* „barză” (< tc.).

BĂGĂ – Probabil lat. pop. ***bagāre** (= arh. *vagāre*, cl. *vagāri*) „a (se) mișca încoace și încolo”, cu restrângerea de sens de la „a introduce și (sau pentru) a scoate (o sabie în/din teacă etc.)” cf. wall. (Liège) *baguer* „a scoate”; [+ lat. **vocāre*>] sard. log. *bogare* „a scoate” la „a introduce, a pune”. Cf. v. fr. *vaiier*, *vajer* „a deborda, a invadea etc.” (REW³, 9121a, 880, 9108; Wartburg, FEW, XIV, 56, p. 120). V. și Brâncuș, *Conc.*, 34. (Boerescu, LR, 2001/5–6, 269–274; 2007/4, 405–407).

BĂȚ – Lat. pop. (dun.) ***bītium** = cl. (**viteum*, *vītis* „varga centurionului” (Boerescu, LR, 2005/1–4, 27–36, LR, 2007/4, 407–410).

Băzăuc (Reg.) – Din **zăpăuc**, prin metateză (Boerescu, LR, 2003/1–3, 22; Iulia Mărgărit, ISEN, 35–36).

BÂLBÂÎ – Formație expresivă autohtonă, cf. lat. *balbus*, *balbūtire*; it. *balbettare*, fr. *balbutier*, alb. *belbëzoj* etc. Distribuția consonantică a radicalului aparține tipologiei expresive romanice (DEXI, Boerescu, LR, 2002/1–3, 37–38).

BECI – Probabil din cum. (var.) ***beč**¹, cf. cum. *peč* (< l. rusă) „cuptor” (*Codex Comanicus*, 44^v/19; Grønbech, KW, 187; Drimba, CE, 277–280). Cf. tc. B e, ç, magh. B é c s „Viena”. Ținând seama de înțelesul derivatelor: *becer*, *beciaru* „boier de rang inferior, însărcinat cu supravegherea bucătăriei curții domnești, (p. ext.:) bucătar domnesc”; *becerie* „bucătărie domnească”, este posibil ca sensul inițial al r. *beci* să fi fost cel de „cuptor” (de bucătărie!) situat în subsolul boltit al unei reședințe voievodale. Cf. [S-a cheltuit cu] *beciul i cuhne* (doc. 1780, ap. DA). Cf. r. *sobă* „instalație de încălzire” și „cameră, locuință”, cf. srb. *soba* [doar] „încăpere, odaie”, față de srb. *peč* „cuptor” și „sobă”. Vezi și srb. *pečar* „brutar” < *peč* „cuptor” (P.B., completare la: Boerescu, LR, 2008/4, 454–455.)

BEREGĂȚĂ – Lat. pop. (dun.) ***bilicāta** < adj. lat. cl. *umbilicāta* „în formă de cordon ombilical” [tăiat, n.n., P.B.). Pentru căderea silabei inițiale, vezi r. *buric* < lat. *umbilicus*/**umbulicus*, cf. it. pop. *bèllico* „buric”. Tranziția semantică nu pune probleme deosebite. Srb. *berikat* (în DEX, cu cf.) și sloven. *birikata* sunt împrumuturi din dacoromână, respectiv din istroromână. Această etimologie a fost dată de Petar Skok, în *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. I, 1971, p. 139. Contaminarea ulterioară dintre lat. pop.

¹ Varianta neatestată în *Codex Comanicus*, dar foarte probabilă, cf. cum. *bapas/papas/papaz* „preot”.

**bilicâta* și un presupus cuvânt autohton aparținând bazei disilabice i.-e. **bhere-g-* „tăietură, faringe”, cf. gr. *Φάρυγξ* (I.I. Russu, ER, 265, cf. Pokorny, IEW, 145) ar fi posibilă, fără să fie obligatorie. (P.B.)

Bîță (Var. *biț*) – Lat. pop. *bîtea (cl. *vītis, vîtea*), cf. *viță*; cf. *miță*. Var. *biț* este un sg. neutru refăcut din pl. *bițe* (Teaha, CLM, 320–323).

Bolborá (Pop.) „a bolborosi” (Var. *bolborăi, bolbura, bulbura* „a se agita, a face zgomot”) – Formație expresivă moștenită (probabil < lat. pop. *volbullāre/ *bolbulāre/ *bolbolare, cf. lat. ^(*)*volvola* „vârtej, *agitație” și *bullā* „bășică de aer” etc. Pentru alternanța *bo-/bu- ~ vo-*, cf. lat. *bulbus/ volvus* „bulb”. Cf. lat. *bullāre* „a clocoti, a bolborosi”; it. *bolla* „bulă de aer”; pg. *bolha* „bulbuc”. Cf. sp. *borbollar* „a fierbe în clocot, a face bășici”, pg. *borbulhar* „a face bășici, a bolborosi”, it. *barbugliare/borbugliare* „a bolborosi, a vorbi confuz”. Cf. *volburá/ volvorá*. Vezi CDDE, 785; REW, 1386, 1388. (P.B.)

BOLBOROSÍ (Var. *bolbolosi, bolborăsi, borborosi*) – Formație expresivă. Din **bolboros** „bulbuc”, „bâlbâit” + *-i*, cf. a **bolbora**. Cf. gr. *borborizō* „a gâlgâi”. Srb. *brbositi, brboriti* „a vorbi repezit”, rus. *balabolit’* „a vorbi fără șir” (DA; Ciorănescu, 986), ca și alb. *belb, (i) belbër/ belbët* „bâlbâit, -ă” < lat. *balbus*, toate sunt formații expresive paralele, independente de *a bolborosi*. (P.B.)

BOȘORÓG – **Boș** + **[hod]orog** (prin traducerea și substituirea glumeată a secvenței *hod-* cu **boș-**, cf. germ. *Hode* „idem”). Pentru sensul „suferind de hernie”, „surpat” cf. *hodoronc* (onom.) „ceva care cade”. Sufixul *-orog* (cf. Pascu, SR, 215), izolat din *boșorog* și *hodorog*, nu este același cu *-orog* din *ciontorog, șontorog* sau *cotoroage*, unde *-n-* din *ciontonog, șontonog* și *cotonog* (cf. sl. *nog(a)* „picior”) a fost disimilat după *piciorog, picioroage*. (P.B.)

Bozgândí (Reg.) „a scotoci (căutând ceva)” – Din a ***zgândi** (variantă a verbului autohton nepăstrat a ***zgânda**, cf. alb. *gandoj*), cf. a **zgândări** „a irita o rană”, dar și „a răscoli, a răvăși, a scormoni”; cu prefixul sl. *po-* > *bo-* sonorizat prin asimilare regresivă, cf. *boloboc*, ap. Pușcariu, LR, II, ed. 1994, 130. (P.B., cf. Boerescu, LR, 2003/4, 174.)

BRAD – Cuvânt autohton, cf. alb. **breth**. Alb. *breth* (DEXI) este o formă dialectală mai recentă, irelevantă pentru etimologia românească. După Al. Graur, („Romania” LIII, 1927, 383; Byck – Graur, BL, I, 26) și Gr. Brâncuș (VA, 44, cf. Çabej), cuvântul comun arhaic ar fi fost ***bradz, *braz** > v. alb. **bradh*, iar *brad* și alb. *breth* ar fi singulare refăcute mai târziu, după formele de plural. După V. Orel (AED, 34), alb. *breth* și r. *brad* < paleoalb. **brada*. Ambele soluții sunt discutabile, astfel că alb. **bradh* este inutil ca termen de comparație. Vezi și Walde-Pokorny, II, 131, 135; Pokorny, IEW, I, 110.

BULZ – Lat. pop. (pl.) *bull(i)di (sg. ***bullīdus** < lat. *bullā*), cf. *bullātus* „umflat, rotund ca o bulă”, cf. lat. (pl.) *sol(i)di* > *solzi* (Giuglea, CRR, 1983, 152)

Mențiunea „cuv. autoh., cf. alb. b u l ě z.” (DEXI, cf. Brâncuș, VA, 134) este nejustificată. Un cuvânt latin care ar fi intrat în română pe o ipotetică filieră albaneză nu poate fi numit autohton, traco-dac! Alb. *bulëz* „picătură, muguraș” (< alb. *bulë* „mugur, picătură, bulă, bulbuc” < lat. *bulla* și *bulbus*) nu corespunde nici măcar din punct de vedere semantic. Dacă nu este admis un sg. refăcut din *bulzi* < lat. **bull(i)di*, ar fi preferabilă mențiunea „Et. nec.”.

BŪRĂ¹ (Înv.: „furtună”; var. *burie*) – Din bg., srb. **bură** (var. – din sl. **burja**).

BŪRĂ² („ploaie mărunță, însoțită de ceață; chiciură”) – Cuvânt probabil autohton, cf. lituan. *būris/būr̃ys* „aversă, ploaie” (Pokorny, IEW, 98); leton. *buls, bula* „ceață înăbușitoare, aer încărcat cu aburi, negură” (Pokorny, IEW, 162); alb. *borë* „zăpadă” (Orel, AED, 32). (P.B.)

BURDŪF (Var. înv. *burduh*, pl. *burduși/-e* etc.) – Cf. ucr. **burdiug**, rus. **burdjuĭk** „id.” (DA, SDEM, DEXI). Vezi și bg. *tārbuh* „burduhan, burtă”. Înrudirea cu alb. *burdhë* „sac (de pânză)” (Brâncuș, VA, 134) este mult mai puțin probabilă.

BURLÁN – Cf. cum. b u r-, b u r u l- „a (se) înfășura, a (se) face sul” + suf. *-an*, cf. o l a n (Grønbech, KW, 68, 69) (P.B.) sau cum. **bur-* „țevă” (cum. *burgu-* „trompetă”, cf. tc. *boru* „țevă”) + *olan*, (Drimba, CE, 43; Suciuc, CRT, 33–34, 222, 242; cf. Boerescu, LR, 2008/4, 438, 454). Vezi și *burloi, urloi* etc.

BŪRTĂ – Etimologia necunoscută. Prin «cf. srb. *trba* [*trbuh* „burtă”]; v. *tārban, bārdan*. (DEXI, după Scriban)» nu se rezolvă etimologia cuvântului *burtă*, chiar dacă am lua în considerare ipoteza lui G. Pascu (SR, 291): bg. *tārbuh* „burtă” > prin metateză **bārtuh* > *burduh, bārdāhan* și *burtă/ bārtă* sau pe cea a lui A. Scriban (D, 209): metateză din srb. *trba* (lit. *trbuh*) „burtă” etc. Împrumutul reg. (Banat) *tārban* „stomac (la vite)”, „burtă (la om)” < srb. *trba* constituie un argument împotriva originii sârbe a cuvântului *burtă*. Vezi, totuși, relația semantică: srb. *burag* „burtă, burduhan, tobă de porc”, cf. srb. *bure* „butoi”. Cf. *burdihan, burtican; bortă, borț* etc.

BUTĂȘ – Din magh. dial. *bútás* (Király, CL, 175; DEXI).

CÁPȘĂ – Din ngr. *kápsa*, germ. *Kapsel*, cf. lat. c a p s a.

CASTĂNĂ – Din ngr. (pl.) *kástana*, devenit sg. (Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, 81–82).

CATIFEĂ – Din tc. (înv.) *katifa* (lit. *kadife*), cf. cum. q a t i f a, și ngr. *katifés*.

CAZMĂ – Din cum. *qazma*, tc. *kazma*. Este mult mai răspândit în română decât în limbile balcanice: de ex., alb. *kazmë* are doar sensul de „târnăcop”. (P.B.)

CĂRĂBĂȘĂ (Reg. *oaie*) ~, var. *carabașă*) – Din cum. *qara baš*, cf. tc. *karabaš* „cap negru” (Boerescu, LR, 2008/4, 439).

CĂRĂBŪȘ – Probabil lat. **carabus** (< gr. *kárabos* „gândac, crab, cărăbuș”) > **cārabu* + suf. *-úș* (cf. Ciorănescu DER, 1445; DEXI). Pentru păstrarea lui *b* intervocalic, cf. *abur, aburca, scrob*³ etc., cf. alb. *rrobull*, (gheg. înv.) *abull* etc.: *-b-* latin se păstrează în română și albaneză precedat de *-a-* sau *-o-* și

urmat de *-u-* latin posttonic. Pentru varianta *scărăbuș*, vezi Scriban: [cf.] lat. (< gr.) *scarabaeus* „coleopter etc.” Aceleiași teme, **carab-*, **cărab-*, îi aparțin *carabă* (adj.), *caraban*, *carabăț*, *cărăbete*, cu variantele lor. (P.B.)

CĂȚĂRĂ (a se) – Cf. *acățá*; cf. alb. *kacarroj*, *kacarrohem* „a (se) cățara”, posibil împrumutat din română. (P.B.)

CĂUȘ – Din **caúć** (v. Teaha, CLM, 105, 111, s.v. *cauc*), modificat (în Muntenia și Moldova) după cum. *q o v u ș*, atestat sub forma *'kouš'* „gol, găunos, scobit” (P.B., cf. Boerescu, LR, 2008/4, 440, 455).

CÂRLÁN „miel, mia, ied, după înțărcat; berbec de un an; cal până la 2–3 ani” – Probabil din ***călan** „cal tânăr” (Candrea, NRR, I, 405, *ap.* Loșonți, SSE, 30–33), suprapus cu un radical autohton: ***căr-** „pui, mânz, animal tânăr”, cf. alb. *kërr*, *kërric* „măgăruș, măgar, cal (sur)” (cu *r* geminat expresiv – Çabej, SE, I, 214) < PALb. **kara*, după opinia lui V. Orel (AED, 183): «identic cu skt. *khára-* „măgar”, av. *xarō* id., scit. **xara* id., osset. *xæræg* id. (aspirata surdă indo-iraniană părând să corespundă sunetului PALb. **k-*)». Vezi arm. *korium* „pui de animal” (cf. Russu, ER, 293). Pentru sensul de „berbec tânăr” ar fi posibilă și contaminarea cu **cârnar* < lat. *carnalis* „pentru carne”, cf. sp. *carnero*, pg. *carneiro* „berbec” (cf. Giuglea, CRR, 245; Ciorănescu, 2028). (P.B.)

CÂRLÍG – Cuvânt autohton: rad. **căr-l-* + suf. *-ig*. Cf. alb. *kërrabë* „cață, cârlig, clenci”, *kërrigë* „cârlig de ciorapi, igliță etc.” (împrumut din română [?], cf. Capidan, DR, VII, 150), *kërrus* „a încovoia, a înclina”. Cf. gr. *kyrtós*, lat. *curvus* (Russu, ER, 294; Orel, AED, 184), v. sl. *krivŭ* „înclinat, arcuit” (Cihac, II, 43). Grupul *-rl-* (*r* sau *l* „despicat”, cf. Pușcariu, LR, II, 147, echivalentul lui *rr* albanez geminat expresiv) reprezintă o amplificare expresivă tipic autohtonă, cf. *ciocârlie*, *sfârlează*, *șopârlă* etc., extinsă analogic în *șorlic*, *dârlog*, *scăfârlie* etc. Vezi și Graur, BL, IV, 97, 98; I.I. Russu, ER, 293. Mențiunea «cf. rus., pol. *karlik* [„pitic”]» din DEXI (după Scriban) nu este justificată semantic! (P.B.)

CHINDÍE (Var. *achindie*) – Din tc. **ikindi**, cf. cum. *k i n d e*, *e k i n d ü* (Densusianu, ILR, I, 243).

Chiorpeacă (Reg. „șindrila etc.”) – Din reg. **ciorpec** „șindrila”, influențat probabil de cum. *k ö r p e* „piele/ blană de miel”, cf. tc. *k ö r p e* „proaspăt, fraged”, pornind de la sensul mai general de „învelitoare proaspătă” (P.B., cf. Boerescu, LR, 2008/4, 440).

CHIRPÍCI (Var. *cherpici*) – Din cum. **kerpič**, tc. **kerpic** (Grønbech, KW, 140); (Boerescu, LR, 2008/4, 440).

CHIȚCÁN – Formație expresivă. Din **chit**, influențat probabil de (cf.) cum. **(svč)qan** „șoarece”, cf. a c h i ț c ă i, cf. g u z g a n (P.B., cf. Boerescu, LR, 2008/4, 440, 456).

- CIOB** – Din cum. **çöbü** „rămășiță din” (cf. Drimba, *Codex Comanicus*, 81^f.7g, 141, 289; Grønbech, KW, 76), contaminat cu un autohton **ciopu*, cf. alb. **copë** „bucată, ciob” (Boerescu, LR, 2001/3–4, 165–168; 2008/2, 119–126; 2008/4, 450, 454).
- CIOCÂRLIE** – Amplificare expresivă din (*pasăre cu*) ***ciocălie** „moț” (Loșonți, SSE, 35–41), cuvânt autohton, cf. *cioacă*, „vârf”, *cioc*⁵, *ciocoi* „moț”; cf. alb. (pop.) **ç a k ë r l ó r e** „ciocărlie”. Cf. V. Kokona, *Fj. Sh.-Fr.*, 69. (P.B.).
- CIOMP** – Cuvânt probabil autohton, de origine expresivă, cu *-m-* epentetic. Cf. alb. **copë** „bucată”, cf. ven. (padov.) **zuòppo** (= it. *ceppo*) „trunchi de copac, buștean (Turato-Durante, VEV, 214, s.v. *sópa*, *zópa*; Ciorănescu, 2086); cf. *ciump* (P.B., cf. Boerescu, LR, 2001/3–4, 168–170; 2008/2, 118, nota 14).
- CIOPÁTÁ** (Var. *ciopartă*) – Cuvânt probabil autohton. Cf. alb. **copë** „bucată”; cf. **bucată**, (cf. *parte*). (Boerescu, LR, 2001/3–4, 170–172; 2008/2, 117–119.)
- CIOPÂRȚI** (Var. *ciopăți*) – Din **ciopartă** (*ciopată*, modificat după *parte*), cf. alb. **copëtoji** „a tăia în bucăți, a ciopârți” (Boerescu, LR, 2001/3–4, 170–172; 2008/2, 119).
- Cioplea** (Alt nume pentru „dracul”) – Cf. *a ciopli*: „Să nu-ți faci chip **cioplit**”; cf. *zdrelea* (P.B.). Vezi și Bogrea, DR, II, 788.
- CIOPLÍ** – Cuvânt probabil autohton, de origine expresivă. Cf. alb. **c o p (ë) l ó j** „a tăia, a zdrobi”, cf. bg. **č ò p l j a** „a scobi, a zgândări, a scormoni, a împunge”. Srb. *čòpljiti* „a rupe cu putere” (sin.: *otčupaviti* < *čupav* „ciufulit”) este foarte rar întâlnit și nepotrivit semantic: se referă de obicei la păr = „a smulge părul”, cf. *čopati* „a pișca”, respectiv *čupati* „a smulge” (cf. Skok, ER, I, 342–343). Pentru rădăcina expresivă **čop-*, cf. Walde-Pokorny, II, 559. Pentru suf. expr. *-li*, cf. Graur, BL, IV, 1936: 90–97 (P.B., cf. Boerescu, LR, 2001/3–4, 168; 2002/1–3, 38–39).
- Ciorb** – Din ***ciop** (cuvânt autohton = *ciob*) + **hârb** (Boerescu, LR, 2001/3–4, 167; 2008/2, 126).
- Ciublí** – Din **ciublă**, după *a ciobi*. Cf. *ciob*, *cioblă* (Boerescu, LR, 2001/3–4, 168).
- CIUCIULÉTE**² – (adv.) Formație expresivă. Din onom. **ciu(r)-ciu(r!)** (cu *r* disimilat complet) „sunetul produs de o vână de apă căzătoare” + suf. *-(u)lete*. Cf. alb. (*i lagur*) **qull** „(ud) ciuciulete”, (*bëhem*) **qull/ xúrqull** „a se face, a fi făcut (ud) ciuciulete”; cf. *ciuroi*, *ciuruială*, *șuroi* (P.B., cf. Boerescu, LR, 2002/1–3, 40).
- CIUGULÍ** (Var. *ciuculi*, *cioculi*) – Formație onomatopeică, rad. comun cu albaneza (cf. Graur, BL, IV, p. 91, SDEM), cf. **cioc**, **piguli**; cf. alb. **çuk**, *çukis*, *çukit* „a ciuguli”, **quk** (idem). Pentru suf. *-uli*, v. și alb. *gudulis* „a gâdila” (Boerescu, LR, 2002/1–3, 41–42).
- CIUMP** – **Ciomp**, influențat de (cf.) bg. **čup** (și *čupav*) „cu urechile retezate”, „cârn, ciut” (DA). Alb. *thumb*, comparat de obicei cu *ciump/ciomp*, are un

înțeles diametral opus: „ac, ghimpe, spin, vârf ascuțit, înțepătură” etc., iar *b* final este adăugat, cf. alb. *krimb* „vierme”, alb. *rremb* „ramură” < lat. *ramus*, alb. *shkëmb* „scăunel, bolovan, stâncă” < lat. *scamnum*, alb. *shkrumb* „scrum”, cu *-b* paragodic (P.B., cf. Boerescu, LR, 2001/3–4, 172–174).

CLARINÉT – Din it. **clarinetto**. Var. (înv. și pop.) **clarinetă**, din fr. *clarinette*, germ. *Klarinette*. Pl. **clarinete**, cf. *clarinetă*; pl. **clarineți**, cf. it. *clarinetti*. (P.B.).

COBÚZ – Din tc. (înv.) **kobuz** (lit. *kopuz*); cf. cum. q o b u z.

CONTRABÁS – Din it. **contrabasso** (s. masc.), **contrabbasso**, cu ortografia actuală, germ. **Kontrabass** (s. neutru). Nume venit pe filieră italiană și germană. Din fr. *contrebasse* (f.), am fi avut în română forma **contrabasă*, cf. *clarinetă*, *terasă*. Pluralul uzual (1. și 2.) este *contrabași*. Pl. *contrabasuri* este simțit ca învechit, fiind folosit rar, doar în situația unor obiecte de inventar, în contrast cu pl. *contrabași* „(grup de) instrumente din orchestră, cf. *flauți*, *oboi*, *clarineți*, *fagoți*, *corni*, *tromboni*, *timpani* < it. (P.B.).

COT² adv. (Doar în locuțiunea adverbială în (reg. din) *cot* „în zadar, inutil”.) – Cuvânt autohton, cf. alb. (*më*) *kot* „idem”, cf. *cotor*. *Kot* este autohton în albaneză (Orel, AED, 193). Prepoziția în (*cot*²), cf. ar. *n* (*cot*) a fost înlocuită, datorită unei etimologii populare, cu *din* (*cot*¹ < lat. *cubitus*). Cf. *a-i arăta cuiva cotul* „a arăta că cererea cuiva este zadarnică, a refuza”. Expresia populară aparent echivocă și ilogică *mă doare-n cot* „nu-mi pasă” ar putea fi mai bine înțeleasă dacă îl înlocuim pe în *cot*² cu „inutil” sau cu „ceea ce nu-mi trebuie” (v. *cotor* și *descotorosi*). Ca replică la o observație sau la o jignire, fiind o afirmație cu determinant negativ, cf. sp. *eres un inútil*² „nu ești bun de nimic”, *mă doare-n cot* înseamnă de fapt o negație: „nu mă doare ceea ce-mi spui, pentru că este ceva fără valoare, care se poate da la o parte și care nu mă afectează”. (P.B.)

Cotofleânt (Pop. „șvab din Banat”) – Formație expresivă. Din **coto(r)** + **fleant(ă)**, deformare din (cf.) germ. *Kartoffelpflanzer*, cu variante intermediare (Boerescu, LR, 2004/5–6, 262).

COTONÓG – Formație expresivă. Din **coto(r)** + sl. **nog(a)** „picior”, deformare din (cf.) ucr. *kutornogii*, *kuternoha*; cf. *cotofleant* (v. mai sus). (Boerescu, LR, 2004/5–6, 262).

COTÓR – Lat. dun. ***cotulus** < **cotu*, cuvânt autohton, + suf. lat. *-ulus* („partea neutilizabilă sau necomestibilă din măr, varză, ceapă, porumb, viță de vie, snop de grâu etc.”); cf. ar. *n cot* și dr. reg. *din cot* „în zadar, inutil”; cf. alb. (*më*) *kot* „în zadar”, (*i, e*) *kotë* „netrebuincios etc.”; cf. lat. *populus* > *popor*. Pentru derivate, altele decât cele ce urmează, vezi Loșonți, SSE, 48–53 (P.B., cf. Boerescu, LR, 2004/5–6, 256–264).

² Am preferat exemplul spaniol, pentru că echivalentul românesc (*ești un*) *netrebnic* este polisemantic și prin el nu se mai înțelege, în primul rând, că „nu ești bun de nicio treabă”.

Cotoroáge (Reg.; var. *cotorígi*) „piftii” – Formație expresivă. Din cotoanoage „picioare (de porc etc.)”, disimilat după (cf. reg.) *picioroage* „piftii”. Varianta (pl.) *cotorígi* presupune un sg. **cotorig* < srb. *kořig*. Cf. *cotor* și (a se) *cotorogi* (despre lapte) „a se prinde (brânzi) etc.”. V. și CADE, 345. (P.B.).

COTOROÁNTĂ – Formație expresivă. Din cotor + (babă cl)oantă (Boerescu, LR, 2004/5–6, 262).

COTOROSÍ¹ (a se) (Var.: *cotorăsi*, *cotorisi*, *cuturisi* „a se debarasa de ceva inutil”, cf. MDA) – «Din [?!] (înv. reg.) **cortorosi** < (sau cf.) bg. (rar) *kurtulisvam* „fac scăpat” < tc. *kurtulmak* „a scăpa, a evada” (Cihac, II, 77; DA), prin disimilare completă (cf. Pușcariu, DR, VII, 116; LR II, 1994, p. 136). Ar. *cutursire* „a (se) debarasa” < bg. *kurtulisvam* (Papahagi, DDA, 426).»

Acestui punct de vedere aproape general acceptat îi opunem soluția:

Din cotoros „care are multe cotoare (sau un cotor prea mare)” + *-i* (v. MDA, s. 1–5), cf. cotori/-î (păstrat reg., în Transilvania) „a tunde vitele inutile, a tăia cotoarele viței” → *cotorosi* „a înlătura cotoarele” etc.; cf. *bolborosi* etc. (v. Graur, BL, IV, 1936, 104–106). Cf. ar. (*mi*) *cutrusesc*, *cutrusire* „a (se) tunde” și (*mi*) *cutursesc*, *cutursire* „a (se) debarasa” (Mihăileanu, Caciuperi). Ambele verbe aromânești, *cutrusire* și *cutursire*, se explică prin sincopare diferită și evoluție semantică specializată din **cuturusire*, formă normală, cu închiderea celor trei de *o* la *u*, ținând seama că, în aromână, *cotor* nu s-a păstrat. În dacoromână, *cotor* a consolidat păstrarea vocalismului originar, existent încă din perioada românei comune. Variantele *cotorisi*/ *-ăsi* s-au născut în urma unei false analize: *cotor* + *-osi*, prin substituție de sufix.

Varianta reg., în Muntenia și Oltenia (înv. și ieșită din uz), *cortorosi* a apărut prin contaminarea dintre *a cotorosi* și bg. *kurtulisvam* „fac scăpat” + tc. *kurtulmak* „a scăpa, a evada”, cu *-r-* epentetic în prima silabă, împrumutat din tema balcanică *kurtul-*. Din contaminare a rezultat în special diversificarea semantică a variantei *cortorosi*.

Prefixul *des-* din varianta *descotorosi* a fost adăugat ca urmare a fenomenului de hipercharacterizare (cf. Pușcariu, 1943, 14, ap. Ficșinescu, Popescu-Marin, FCLR, II, 90), datorat conștientizării mișcărilor de „desfacere” și de îndepărtare a cotoarelor, în raport cu păstrarea materialului imediat folosibil. (P.B. Modificare și completare a ipotezei din: Boerescu, LR, 2004/5–6, 261).

COTREÁNTĂ – Formație expresivă. Din cot(or) + treantă sau (zd)reantă (Boerescu, LR, 2003/1–3, 33; 2004/5–6, 262).

CREȚ – Etimologia necunoscută. Cf. SDEM, 210; Gr. Brâncuș, VA, 137; I.I. Russu, ER, 298–299; Çabej, SE, I, 181, 254.

Cuntí (a se) (Reg. „a se deprinde cu...; a fi dependent de...”) – Din vb. *cuntii¹ < lat. pop. *continire < cl. continere (1.) „a lega, a ține laolaltă”, încrucișat

fonetic cu lat. pop. ***contuīre** < lat. arh. *contuo*, *contuere*, cf. lat. cl. *contueor*, *contuērī*, **contuitus sum** „a privi atent, a observa, a cerceta”. Pentru evoluția **cuntuī* > **cuntii*, cf. *aduiā* > *adia* (cf. DA; v. și Ciorănescu, 79). (P.B.)

Cunțiiimânt = *cunții[nr]imânt?* (*Psalt. Hurm.*, 12^f/19, Ps. 17. 18) „certare, muștrare, pedeapsă”. (La Candrea, *Psalt. Sch.*, var., cf. *zăpretitul*, 23/v-24/r: 26, 6-8, Ps. 17. 16; și Densusianu ILR, II, 211: *cuntirimânt* [!] „conținere, oprire”; Scriban: *cunțiiimânt* [?]) – ***Cunții**² (= *cunții[nr]*) + suf. *-mânt*. Verbul neatestat a **cunții*² < a *cunții[nr]* (mai curând cu disimilarea lui *r* nazal, decât cu omisiunea lui, ca greșeală de copiere) „a cerceta atent, a face observații etc.” < lat. pop. ***continire**⁽²⁾ (cu *-nr*- disimilat complet) „a opri, a interzice” → „a certa, a muștra, a pedepsi”, probabil influențat semantic și de lat. pop. ***contuīre** < lat. arh. *contuere*, cf. lat. cl. *contuērī*, **contuitus sum** „a privi atent, a observa, a cerceta”. Pentru evoluția **cuntuī* > **cuntii*, cf. *aduiā* > *adia* (DA; Ciorănescu, 79). Cuvânt cu o singură atestare, amintit în DA, dar neînregistrat în MDA. Traducere a slav. *запрѣщеніе* „oprire”. (P.B.)

Cuntinri (Var. înv. nord-vestică, cu rotacism [*r* nazal] a lui *cunteni* [v. Coresi, P, 1577], din *Psalt. Hurm.*, 5^v/4-5, Ps. 9. 6; 57^f/1, Ps. 67. 31; 86^f/20-21, Ps. 103. 7; 90^v/1-2, Ps. 105. 9; 94^f/3-4, Ps. 106. 29; 102^v/25, Ps. 118. 21: „a certa, a muștra, a pedepsi”, *, „a privi încruntat/ muștrător”) – V. infra: **cuntiri**. Cf. *cuntina*, *cunteni*, *conteni*. (P.B.)

Cuntinrit s.n. (*Psalt. Hurm.*, 69^f/6, Ps. 79. 17. „certare, îngrozire, încruntare, oprire, zepretit” – V. **cutinri**).

Cuntiri (Var. înv. nordică, cu rotacism, a lui *cunteni*/ *conteni*: *Psalt. Sch.*, 11/r-v: 12, 5, Ps. 9. 6; și 198/v, 252, 5-6, Ps. 118. 21: : *cuntirit-ai neamurile/ trufașii*; etc. „a înceta, a opri” (cf. a *zăpreți* „a opri”, cf. slav. *прѣщати*, *запрѣтити*, *оставити*, *оуставити* „a opri etc.”, Candrea, *Psalt. Sch.*, II, Index)

– Lat. pop. ***continire**⁽²⁾ „a opri, a interzice, a certa”, cf. lat. cl. *continere* (2.) „a reține, opri”, probabil influențat semantic și de lat. pop. ***contuīre**, cf. lat. arh. *contuere*, cf. cl. *contuērī*, **contuitus sum** „a privi atent, a observa, a cerceta”. Vezi și a **cuntina** (cu schimbare de conjugare). Altă ipoteză: lat. pop. **cunctināre*, S. Pușcariu, DR, I, 226–230. (Candrea, *Psalt. Sch.*, II, Index. s.v.; Densusianu, ILR, II, Index, 398; P.B.)

CÚTĂ – Etimologia necunoscută. CADE; SDEM; Nestorescu, CE, 49–50; Scriban; Ciorănescu, 2735. Bg. *kăt* (DEXI, cu cf.): „unghi, colț”, bg. *skut*: „poală” – ambele nepotrivite. (P.B.)

DESFĂTĂ (a se) – Lat. ***disfētāre** „(a se) curăți de mirosuri urâte → „a resimți plăcerea de a fi curat, bine mirositor” → (p. ext.) „a-și bucura simțurile” < *dis* + *foetēre* (*fētēre*) „a puți, a mirosi urât”, cu schimbarea conjugării după **dis-*

fēdāre „a înfrumuseța” și cu sensul contrar, prin prefixare. (O baie bună a fost întotdeauna o „des-fătare”, mai ales în termele antice, instituții de șoc ale civilizației romane în Dacia Traiană!) Cf. *Dreptii... se vor duce... întru desfătare și dezmierdăciune neîncetată* [cu păstrarea implicită a sensului etimologic de „*curăție* a sufletului și a trupului”] (a. 1643); *Unii să să dezmiarde și să să dezvăteadze* [-f > -v-, cf. *svat, svânt*, v. Densusianu, ILR, II, 86] (Varlaam, C, 74), ambele verbe fiind moștenite din latină. (Ciorănescu, 2888; Sala, ACR, II, 2006, 129; cf. Șăineanu, DU; SDEM; DEXI.) Soluția din DLR: «Pref. *des-* + *fată*» (inițial: „a dezvirgina”) este expresia unei irezistibile etimologii populare involuntare, care ilustrează o veche evoluție a mentalităților, dinspre promisiunile raiului creștin spre cele ale paradisului musulman. La nivel strict lingvistic, mai rarele verbe compuse cu *des-* + subst.: *descăpățâna, desfiera, desfira, destrăma, dezbârna, dezgărdina, dezghioca, dezlăța, dezlâna, toate* implică acțiunea concretă de a „desface” un obiect dintr-o structură mai complexă, iar *desfeciori*², *desfeti, desholtei* – „despărțirea”, la fel de concretă, de o anumită stare (cf. sp. *despedirse de soltero* „a se desholtei”). Sensul figurat de „a se desfăta” nu poate fi derivat din *des-* + *făt*, cf. sp. *deshijar* „a întărca, a separa puii” sau din *des-* + *a (se) (*în)făta*, un nonsens, și nici din *des-* + *fată (fată mare!)*, având în vedere că verbul *a se desfăta* este, în mod normal, **reflexiv**! Cei care susțin soluția *des* + *fată* ar trebui să se gândească mai bine cum s-ar putea împăca (etimologic!) un *holtei* care *se des-holteiește* cu o *fată* care *se *des-fată* (ea, pe ea însăși!). Asemănările formale dintre derivate, cf. *fătăciune, desfătăciune*, se datorează semiomonimiei îndelungate dintre lat. *fētāre* „a fătă” și **dis-fētēre* „a (se) desfăta”, după trecerea celui din urmă la conjugarea I, după **dis-fēdāre*. (P.B.)

Desfăidă (Înv. „a înfrumuseța, a împodobi, a fi atrăgător”) – Lat. ***dis-fedāre** „a înfrumuseța, a împodobi” (și, prin contopire totală cu lat. **dis-fētāre*: „a bucura simțurile, a desfăta”) ≤ *foedāre* „a face respingător, a desfigura, a mânji, a sluți”, sensul contrar fiind determinat de prefixul lat. *dis-*. (Sunetul *-i-* este secundar, oltenesc.) În citatul „sufletu îl [i-!?] desfăidau” [= *bucurau*] (DLR, I/4, 626, s.v. *desfăta*), *a desfăida* a preluat și înțelesul lui *a desfăta*. În schimb, *a desfăta* a împrumutat forma tranzitivă și, parțial, semnificația paronimului *a desfăida* (v. *desfăta*: s. înv. II.), în citatul: *Mihai-Vodă o au mărit [biserica] și o au desfătat precum se vede [desfătat = desfăidat]*, unde *desfăidarea* „înfrumusețarea” poate proveni și din *des-fătarea* „**curățarea**” frescelor zugrăvite pe pereți, între cele două verbe de origine latină intervenind o permanentă încrucișare formală și semantică. Sensul II, „a mări, a extinde” (?!) nu este ilustrat nicăieri în DLR, s.v. *desfăta/ desfăida*. (P.B.)

Desfăidăt – V. **desfătat**.

DESFĂTĂT (Var. *desvătăt*: „plăcut (simțurilor), agreabil, atrăgător, încântător, împodobit, înfrumusețat, atractiv, dorit, râvnit; (p. ext.): dăruit cu toate calitățile, bogat” – V. *desfăta*, cu sensurile (cf.) lat. **disfēdāre*, contrarul verbului *foedāre* „a face respingător, a mânji, a desfigura, a sluți”. Dosoței: «*Besearică mare și desfătată*» [„curată, îngrijită, înfrumusețată, plăcută la vedere”] (v. și G. Mihăilă, SLIL, 1973, 91: „biserică mare și largită [?!!]”); Simion Dascălul: «*locuri desfătate... cu ape curătoare*» [„plăcute, atrăgătoare, încântătoare”] etc. Sensurile „larg”, „mare”, „deschis”, „întins” atribuite în DLR adjectivului *desfătăt* nu rezultă cătuși de puțin din contextele citatelor ilustrative. (P.B.)

Defeciori² – Pref. *des* + (înv.) *feciori* „a trăi ca fecioară”, cf. *feti* ~ *desfeti*. (P.B.)

DEZMIERDĂ – Lat. **dismērdāre*. [Lat. **dis-maer(ī)dāre* < **dis* + *maer(ī)dus* „trist, abătut”, propus în DEXI, este oarecum potrivit ca semantism, dar e dezavantajat de lat. *-ae-* > *-ē-* > dr. *ē* (nediftongat) și nu *ē* (diftongat *je*). Ar putea fi utilizat ca factor de influență în tranziția semantică de la **dismērdāre* la *a dezmierda*, dacă vor fi aduse și alte dovezi ale existenței sale în latina populară. (P.B.)]

DUȘMAN – Din tc. *düşman*. Probabilitatea ca *dușman* să provină și din cum. *tüşman/ düşman* este redusă. Formele cu *t* inițial, mult mai frecvente, sunt specific cumane (P.B., cf. Boerescu, LR, 2008/4, 441, 455).

Făce vórbă (Înv. „a vorbi, a ține o cuvântare”) – Cf. lat. *verba facere*; cf. *vorbă*. Vezi: *au făcut vorbă cătră craiul* (M. Costin, O, 284), cf. *verba facere apud regem* (Cornelius Nepos, sec. I a. Chr.); *vom să facem vorbă* (*Îndereptarea legii*, 1652, ed. 1912, p. 29.). Deși cei doi autori cunoșteau latina, e puțin probabil că *a face vorbă* ar putea fi un decalc neologic! (Boerescu, LR, 2005/5–6, 139).

Ferí¹ (Înv., cf. DA, sensurile 1–3) – Lat. pop. **fērīre* < lat. cl. *fēriae* „sărbători”, cf. lat. *fēriārī* „a fi în sărbătoare, a fi în repaus” (DA), eventual contaminat (cf. DA, sensul 3) cu lat. *fērīre* „a ține, a respecta”, cf. Cicero, *De Fato*, 16 (Ciorănescu, 3328); cf. *foedus ferire* „a încheia o alianță”.

FERÍ² (Cf. DA, sensurile 4–25) – Lat. pop. **aufērīre* (cl. *auferre*), lat. *ē* > *ē*, după **fērīre* (*feri*¹) „a îndepărta/ a duce departe (de ceva), a se trage de o parte, a se da în lături” > r. com. **aferire*, cf. ar. *afirire*, cu afereza lui *a-* în dacoromână (cf. *a răbda* etc.) și regularizat după *a pieri* etc. (Giuglea, CRR, 258, cf. DR, IV (1926), 1554; I.-A. Candrea, GS, III, 1928, 424; REW³, 9642). Comparația cu adv. magh. *félre* „la o parte” (DEXI, cf. DA) este neavenită. (P.B.)

FLĂCĂRĂ – Lat. pop. (expr.) **flaccula*, cf. lat. *facūla* „torță mică”, cf. alb. *flakë* „flacăra” (Pușcariu, EW, 620; P.B., cf. Boerescu, LR, 2000/2, 193–196).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE NEUZUALE

- Alessio, STC = Giovanni Alessio, *Saggio di toponomastica calabrese*, Firenze, 1939.
- Battaglia, GDLI = Salvatore Battaglia, *Grande dizionario della lingua italiana*, Vol I–XXI, Torino, UTET, [1961]–2002.
- Brâncuș, *Concordanțe* = Grigore Brâncuș, *Concordanțe lingvistice româno-albaneze*, Bibliotheca Thracologica XXX, București, M.E.N., Institutul Român de Tracologie, 1999.
- Çabej, InILA = Eqrem Çabej, *Introducere în istoria limbii albaneze*. Traducere din albaneză: Adriana Ionescu. *Prefață, note, bibliografie*: C. Poghiric. Editura Universității din București, 1997.
- Çabej, SE, I = Eqrem Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipës*, I. *Hyrje*. Tiranë, Akademia e Shkencave, Instituti i Gjuhësisë, 1982 (t. II: *A-B*, 1976; t. III: *C-D*, 1987).
- Cortelazzo–Marcato, DIDE = Manlio Cortelazzo, Carla Marcato, *I dialetti italiani. Dizionario etimologico*, Torino, UTET, 1998.
- DEHF = J. Dubois, H. Mitterrand, A. Dauzat, *Dictionnaire étymologique et historique du français*, Larousse [1994].
- DEXI = Dr. Eugenia Dima (coordonator științific), *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*, [Chișinău], Ed. Arc & Gunivas, 2007.
- DIVR = D. M. Pippidi (cond.), *Dicționar de istorie veche a româniei (Paleolitic – sec. X)*, București, EȘE, 1976.
- Grønbech, KW = K. Grønbech, *Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*, Kopenhagen, Einar Munsgaard, 1942.
- Iordan, 1920 = Iorgu Iordan, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e., Iași, „Viața românească” S.A., 1920.*
- Kokona, *Fj.Sh.-Fr.* = Vedat Kokona, *Fjalor shqip – frengjisht*, Tiranë, 1977.
- Orel, AED = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Brill, Leiden - Boston - Köln, 1998.
- Pușcariu, 1943 = Sextil Pușcariu, *Das rumänische Präfix des-* (extras din „Zeitschrift für romanische Philologie”, 63, 1943, 1–23).
- Sala, ACR = Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte românești*, București, UE, 2005; vol II, 2006.
- Topciu – Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iași], Polirom, 2003.
- Turato-Durante, VEV = G.F. Turato, D. Durante, *Vocabolario etimologico veneto italiano*, Padova, La Galiverna, 1978.

PROPOSALS AND ARGUMENTS FOR REVISING SOME ETYMOLOGIES FROM DEX / DLR / DEXI

(Abstract)

The author presents in this article around 120 original etymologies, proposed in order to be included in the new issue of the Romanian Explanatory Dictionary (DEX), or in a new issue of the Academic Dictionary of the Romanian Language (DLR). It is mainly the abstract of the author's already published studies on Romanian etymologies, at the same time being added a large number of new etymologic solutions, shortly explained.

Cuvinte-cheie: etimologii; cuvinte latine (moștenite), cuvinte dacice/ autohtone, formații expresive; împrumuturi slave, maghiare, cumane; contaminare, etimologie populară; DLR, DEX.

Key words: etymologies; Latin (inherited) words, Dacian/ autochthonous words, expressive/ mimetic words; Slavic, Hungarian, Comanian loans; contamination, folk-etymology; DLR, DEX.

București, Șoseaua Iancului nr. 10